

Polska Akademia Nauk
Instytut Filozofii i Socjologii

Zespół Studiów Europejskich

Artykuł dyskusyjny nr 2/2007

(Working Paper no. 2/2007)

Anna Gąsior–Niemiec

agasior@ifispan.waw.pl

Historia i polityka na pograniczu

Warszawa, 2007

Wprowadzenie

Wpływ, jaki historia wywiera na politykę nie zawsze jest łatwy do zdefiniowania. Wpływ ten może przejawiać się bowiem na przykład zarówno na poziomie świadomości aktorów politycznych, jak i w sferze mentalności lub stereotypów, które sprawiają, że określone kierunki działań politycznych wydają się nie tylko racjonalne, lecz również pożądane, podczas gdy inne jawią się jako niestosowne, czy wręcz niebezpieczne. Na decyzje i zachowania polityczne wymierny wpływ wywierają również historycznie ugruntowane rozwiązania instytucjonalne, na przykład te, które dotyczą terytorialno-administracyjnej struktury państwa. Odmiennie kształtuje się w związku z tym paleta możliwych do wprowadzenia zmian instytucjonalnych w zależności od tego, czy mamy do czynienia z tradycjami państwa unitarnego, państwa zregionalizowanego czy federalnego. Przeszłość pozostawia wreszcie często „ślady w przestrzeni”, w ramach której operuje polityka. Do śladów tych należy na przykład struktura osadnicza, proporcje etniczne ludności, trakty komunikacyjne, toponimia, czy „miejsca pamięci”, które symbolizują przeszłość danego terytorium (por. Szpociński, 2002).

W sposób szczególny historia odciska swe piętno na polityce uprawianej w przestrzeni, która określana jest jako przestrzeń pogranicza. Przez większość dziejów pogranicza znajdowały się na marginesie działań politycznych. Traktowane były często jako „przestrzeń niczyja”, nie w pełni wartościowa, nie posiadająca stabilnej politycznej tożsamości. Na pograniczach toczyły się wojny w interesie władzy sprawowanej w „centrum”. Wraz z wojnami i następującymi po nich traktatami pokojowymi wpisywane i wymazywane były z map pogranicz coraz to nowe polityczne granice. W związku z „prześciowym” charakterem pogranicz, państwa i rządy centralne rzadko inwestowały w ich rozwój, z wyjątkiem okresowo dokonywanych inwestycji w infrastrukturę militarną dla obrony granic. Na skutek tych działań politycznych coraz bardziej utrwalały się na ogół peryferyjne cechy pogranicza w sferze kulturowej, społecznej i gospodarczej.

W drugiej połowie XX w. zaszła w tym względzie radykalna zmiana w Europie. Początkowo tylko w zachodniej części kontynentu, z końcem zimnej wojny zaś także w jego centrum i na wschodzie, granice polityczne zaczęły tracić na znaczeniu, podczas gdy zyskiwały na nim pogranicza i regiony przygraniczne. Z biegiem czasu, w znacznej mierze dzięki wsparciu finansowemu programów Unii Europejskiej, takich jak INTERREG, PHARE CBC czy TACIS, pogranicza, zwłaszcza w formie regionów transgranicznych i euroregionów,

uzyskały *de facto* status jednego z podstawowych instrumentów prowadzenia polityki zagranicznej państw w warunkach integracji europejskiej. Pogranicza zostały przemianowane w dyskursie politycznym w „mosty” i „przestrzenie wspólnoty” ponad granicami. Rozpoznano również ich znaczący potencjał kulturowy, społeczny i gospodarczy, który w znacznej mierze wynikał właśnie z „wpisanego” w ich przestrzeń przez historię dziedzictwa burzliwych nieraz zderzeń, zawłaszczeń, powiązań, wymian, kontaktów i więzi z instytucjami i społecznościami państw ościennych.

Poniżej, na przykładzie pogranicza włosko-austriacko-słoweńsko-chorwackiego, przedstawię zarys procesu, w wyniku którego w ciągu XX w. zaczęła krystalizować się na tym notorycznie niestabilnym obszarze nowa koncepcja regionu transgranicznego. Sednem tej koncepcji – najbardziej intensywnie promowanej przez stronę włoską - jest, z jednej strony, przezwyciężenie historycznie uwarunkowanej polityki wzajemnej izolacji poszczególnych części tego etnicznie mieszanego regionu, które w wyniku działań wojennych prowadzonych w XIX i XX w. znalazły się w ramach odrębnych państw narodowych. Z drugiej strony, koncepcję tę animuje świadomość potrzeby wyprowadzenia całego regionu z zapaści gospodarczej, której przyczyną jest nie tylko peryferyjne położenie geograficzne, lecz również fakt, iż dzielące ten region „sztuczne” granice polityczne rozerwały historyczne powiązania gospodarcze i społeczne między poszczególnymi częściami tego regionu. Koncepcję „odtworzenia dawnej jedności” tego obszaru w postaci regionu transgranicznego motywują także przesłanki polityczne, sygnalizowane m.in. przez agendy Unii Europejskiej. Przesłanki te, lansowane zwłaszcza pod hasłem „jedności w różnorodności”, dotyczą preferencji dla pokojowych mechanizmów neutralizowania potencjalnych napięć na tle etnicznym i dysput terytorialnych, do jakich często dochodziło na obszarach, takich jak omawiane w tym artykule włosko-austriacko-słoweńsko-chorwackiego pogranicze.

Friuli –Wenecja Julijska

Friuli – Wenecja Julijska (*Friuli-Venezia Giulia* [FVG]) to region leżący w północno-wschodnich Włoszech, graniczący od północy z Austrią, od wschodu i południowego wschodu ze Słowenią i Chorwacją, krajami, które należały kiedyś do Republiki Jugosławii, na południu ograniczony Adriatykiem a od zachodu graniczący z innym włoskim regionem - Veneto. Po drugiej wojnie światowej prowincje Fiume (Rijeka) i Pola oraz część prowincji Gorycja i Triest zostały włączone do ówczesnej Jugosławii. W 1954 r. podpisano porozumienie, na mocy którego strefa A Wolnego Terytorium Triest została przekazana pod

jurysdykcję włoskiej administracji, natomiast traktat podpisany w 1975 r. w Osimo oficjalnie uznał jurysdykcję jugosłowiańską w strefie B. Nierozstrzygnięte dysputy graniczne oraz złożona struktura etniczna tego obszaru spowodowały, że w 1964 r. został on uznany przez państwo włoskie za region autonomiczny o specjalnym statusie (por. „Windows ...”; „Regione Autonoma ...”).¹

Z morfologicznego punktu widzenia, FVG dzieli się na dwie części: górzyście tereny alpejskie i przedalpejskie na północy (Karnia) oraz schodzącą ku morzu równinę na południu. Ludność rozmieszczona jest nierównomiernie: słabo zaludnione tereny górskie kontrastują z gęsto zaludnionymi równinami wokół Pordenone, Udine i Germony, nie wspominając o najgęściej zaludnionych obszarach miejskich i podmiejskich Triestu i Gorycji. Nierównomierna dystrybucja ludności to zarówno skutek różnic w ukształtowaniu terenu, jak i wielokrotnych wymuszonych przesiedleń będących skutkiem częstych zmian i przesuwania się granic państwowych na tym obszarze. Tereny te cechuje postępująca utrata ludności wskutek migracji zarobkowej do innych regionów Włoch oraz za granicę (głównie do Australii). Problemem staje się również proces szybkiego starzenia się demograficznego regionu; pod tym względem zajmuje on pierwsze miejsce wśród włoskich regionów, które należą do „najstarszych” w Europie (tamże; Gašior-Niemiec, 2007).

Pod względem językowym, FVG stanowi jeden z barwniejszych regionów Europy. Włoski jest standardowym językiem używanym tak w sytuacjach oficjalnych, jak i nieoficjalnych. Duży odsetek ludności posługuje się jednak na co dzień oraz w ramach wydarzeń kulturowych także innymi językami. Można tam usłyszeć dialekt Veneto, dialekty germańskie typowe dla Górnej Austrii, słoweńskie i chorwackie. W latach czterdziestych XX w. powstało w regionie *Movimento Popolare Friuliano* (Ludowy Ruch Friulijski), którego misją była popularyzacja języka i autochtonicznej kultury friulijskiej (wywodzonej od antycznych Celtów). Około 50% ludności regionu deklaruje użycie reto-romańskiego języka friulijskiego. Działa na tym obszarze wiele stowarzyszeń i organizacji o charakterze kulturowym reprezentujących zarówno żywioł włoski, jak i mniejszości etniczne. Dzięki ich działalności region zachował swą tradycyjną różnorodność kulturową. Jednocześnie jednak, z uwagi na to, że organizacje kulturalne często pełnią również rolę reprezentacji politycznej na poziomie lokalnym, owa różnorodność postrzegana jest także przez władze włoskie jako źródło potencjalnej politycznej destabilizacji (tamże).

¹ We Włoszech istnieje 5 regionów autonomicznych: Valle d'Aosta, Trentino – Alto Adige, Sycylia, Sardynia i właśnie Friuli – Venezia Giulia, który ten status uzyskał najpóźniej.

Po okresie pewnego ożywienia gospodarczego w latach sześćdziesiątych XX w., które wiązało się z inwestycjami w przemysł wysoko rozwiniętych technologii, a także w infrastrukturę militarną i graniczną, rozwój małej i średniej przedsiębiorczości na bazie rzemieślniczo-chłopskiej oraz z lokalizacją struktur administracyjnych związanych z obsługą granicy, region przeżywał dłuższy okres stagnacji.² Ożywienie gospodarcze w latach dziewięćdziesiątych, stymulowane przez działalność małych lokalnych przedsiębiorstw, wiele nadeszło wraz z ułatwieniami w handlu i przepływie kapitału do i z państw ościennych. Najważniejsze sektory gospodarcze to przemysł maszynowy, okrętowy, sprzęt gospodarstwa domowego, chemiczny i petrochemiczny, drzewny, tekstylny, obuwniczy. Triest jest ponadto liczącym się centrum transportowo – usługowo – finansowym w tym rejonie Europy, posiada dość dobrze rozwiniętą bazę akademicką w zakresie inżynierii genetycznej i biotechnologii, fizyki nuklearnej i teoretycznej, wysoko rozwiniętych technologii. Mieści również kilka instytucji zajmujących się współpracą z krajami Europy Środkowej i wschodniej, jak na przykład Zrzeszenie Izb Handlu z Europą Środkową (ACCOA), Włoską Izbę Handlu z Republiką Czeską i Słowacją, Sekretariat Inicjatywy Środkowoeuropejskiej (CEI) itp. (tamże).

Główne centra miejskie regionu przez większość swej nowożytnej historii związane były z dziejami monarchii habsburskiej. Triest i Gorycja stanowiły ośrodki obszernego *hinterlandu*, który w wyniku pierwszej i drugiej wojny światowej został od nich odcięty granicami nowych podziałów politycznych. Triest utracił dodatkowo żywotną dla siebie funkcję głównego portu dalekomorskiego Austrii. Po kolejnych zmianach granic następowały fale przesiedleń ludności do i z Austrii, do i z Włoch, do i z terenów dzisiejszej Słowenii i Chorwacji (por. Lill, 1983; Valussi, 2000).

Od 1866 r. można mówić o nasilającej się italianizacji regionu prowadzonej przy pomocy metod administracyjnych, które nasiliły się zwłaszcza w okresie rządów faszystowskich. W latach 1922 – 1943 atmosfera ksenofobii osiągnęła kulminację w działalności Specjalnego Trybunału do Spraw Obrony Państwa (Tribunale Speciale per la difesa dello stato), który traktował mniejszości etniczne, szczególnie Słoweńców, jako „wrogów państwa” i „sabotażystów”. Po drugiej wojnie światowej początkowo próbowano siłowego rozstrzygnięcia dysput terytorialnych i sporów na tle etnicznym. Pod presją międzynarodowej opinii publicznej, strony włoska i jugosłowiańska, a następnie również austriacka zasiadły jednak do – ciągnących się przez dziesięciolecia - konsultacji i negocjacji

² Trzęsienie ziemi w 1976 r. poważnie zniszczyło potencjał produkcyjny sektora przemysłowego w regionie.

(por. Valussi, 2000). W ich rezultacie, a także w coraz większym stopniu dzięki regulacjom Unii Europejskiej, mniejszości narodowe w regionie cieszą się obecnie gwarancjami konstytucyjnymi, które zasadniczo umożliwiają im podtrzymywanie kulturowej, etnicznej i językowej odrębności w każdej z politycznie wyodrębnionych części regionu.

W stronę transgraniczności: Wspólnota Robocza „Alpe Adria”

Mimo atmosfery politycznej niestabilności w regionie, ze względów funkcjonalnych, już pod koniec 1947 r. władze włoskie i jugosłowiańskie podpisały pierwsze umowy handlowe, których zakres w 1955 r. rozszerzono o zapisy dotyczące pierwszych ułatwień dla działalności gospodarczej i połączeń komunikacyjnych, w 1966 r. dodano do nich ułatwienia w dziedzinie nauki i edukacji, w 1967 r. w dziedzinie turystyki, a w 1969 r. przepisy regulujące kwestie połowu ryb na Adriatyku. W sumie od końca lat czterdziestych do końca lat dziewięćdziesiątych XX w. podpisanych zostało około 200 dwustronnych i wielostronnych umów krok po kroku „odpolityczniających” instytucję granicy, która w sposób sztuczny i szkodliwy oddzieliła od siebie integralne części systemu społeczno – ekonomicznego ukształtowanego w ciągu kilku poprzednich stuleci.

Traktat z Osimo (1975 r.), był w tym kontekście wydarzeniem o tyle przełomowym, że zamykał sprawę ewentualnych roszczeń terytorialnych tak ze strony Włoch, jak i Jugosławii, uznawał wielokulturowość i tradycyjne powiązania funkcjonalne wszystkich części regionu i dawał podstawę do formułowania koncepcji wielokierunkowego rozwoju współpracy transgranicznej, począwszy od kwestii bezwizowego małego ruchu przygranicznego i lokalnych rynków pracy.³ Potwierdził i rozszerzył te podstawy zainicjowany w 1978 r. program rozwoju współpracy między regionami przygranicznymi Włoch, Austrii i ówczesnej Jugosławii w ramach Wspólnoty Roboczej „Alpe Adria”⁴. Natomiast podpisane w 1988 r. porozumienie między Wspólnotami Europejskimi (późniejszą UE) a Jugosławią stanowiło moment włączenia problematyki współpracy transgranicznej w omawianym regionie w ramy integracji europejskiej.

³ Dla przykładu na początku lat dziewięćdziesiątych XX w., w prowincji Gorycja na czterdziestokilometrowym odcinku granicy włosko-słoweńskiej funkcjonowało siedemnaście przejść granicznych, podobnie w okolicach Triestu.

⁴ Wspólnota ta z biegiem czasu znacznie się rozrosła. Przystąpiły do niej obok włoskich regionów Lombardii, Veneto i Trentino-Alto Adige, austriacka Karyncja, Styria, Górna Austria, Salzburg, niemiecka Bawaria, wszystkie żupanie chorwackie i prowincje Słowenii, Burgenland, Győr-Ménfőcsanak, Vas, Somogy, Zala, Baranya z Węgier, a także szwajcarski kanton Ticino.

Fakt przyznania w 1964 r. przez państwo włoskie regionowi Friuli – Wenecja Julijska statusu specjalnego regionu autonomicznego i późniejsze reformy zmierzające w kierunku federalizacji Włoch znacznie przyspieszyły procesy instytucjonalizacji współpracy z graniczącymi regionami Austrii i Jugosławii. Landy austriackie od początku swego istnienia posiadały szerokie kompetencje w zakresie współpracy zagranicznej, polityki gospodarczej i społecznej. Możliwości wzajemnego dostosowywania ustawodawstwa regionalnego i lokalnego oraz dokonywania i wspierania inwestycji rosły zaś wraz z postępującą autonomizacją Słowenii i Chorwacji w ramach Federacji Jugosłowiańskiej. Proces ten wpisywał się w postępującą decentralizację polityki regionalnej w ramach Wspólnoty Europejskiej i wzrost politycznego i gospodarczego znaczenia regionów, a także forsowanie w jej ramach szeroko zakrojonych programów współpracy transgranicznej. W rezultacie, w 1991 r. podpisano protokół intencyjny o rozwoju współpracy transgranicznej między regionami północnych Włoch a regionami Słowenii i Chorwacji. W 1993 r. podpisano zaś konwencję ramową o współpracy transgranicznej społeczności terytorialnych Austrii i Włoch.

Po przystąpieniu do Unii Europejskiej Austrii (1995 r.), a następnie Słowenii (2004 r.), prace nad koncepcją regionu transgranicznego i jego zinstytucjonalizowaniem w postaci euroregionu nabrały rozmachu. Jedną z bardziej znaczących prób w tym zakresie był na przykład wspierany przez Unię Europejską program pilotażowy „Przestrzeń alpejska” (*Spazio Alpino*), którego realizację rozpoczęto w 1998 roku. Szczególne znaczenie miało również zawarcie porozumienia, na mocy którego w 1999 r. powołano do życia wspólnotę transregionalną „Bez granic” (*Senza Confini*). W jej skład weszły regiony Friuli-Wenecja Julijska i Veneto po stronie Włoch, Karyncja ze strony Austrii i cała Słowenia. Celem, który przyświecał idei tej wspólnoty był zamiar prowadzenia wspólnej polityki w zakresie pozyskiwania i użytkowania źródeł energii, rozwijania i utrzymywania infrastruktury drogowo – komunikacyjnej, kontrolowania i regulacji przepływów transportowych, koordynowania gospodarki przestrzennej oraz sytuacji na rynku pracy (por. Valussi, 2000; Zago, 2001).

Kolejnym krokiem był zamysł utworzenia transgranicznego makroregionu pod nazwą „EuroAdria”. Inspiracji dla tego projektu dostarczyło podpisane wcześniej przez izby przemysłowo – handlowe z Udine, Klagenfurtu i Ljubljany porozumienia o współpracy pod nazwą „Euroregio Alpe Adria”. W realizację „EuroAdrii” zaangażowały się liczne instytucje, zwłaszcza po stronie włoskiej. Przeprowadzono wiele konsultacji, podjęto również szeroko zakrojone prace studyjne, których wynikiem było m.in. opracowanie modelu optymalnej

struktury terytorialnej, gospodarczej, społecznej, komunikacyjno-transportowej i instytucjonalnej planowanego euroregionu (tamże; Gasparini, 2001).

Makroregion „EuroAdria”, ulokowany wzdłuż głównych tranzytowych sieci europejskich - drogowych, morskich i powietrznych - miał powstać w oparciu o „naturalny” rdzeniowy region, który obejmuje mieszany etnicznie obszar sąsiadujących ze sobą gmin leżących na terenie Włoch, Austrii i Słowenii. Naczelną zasadą porządkującą istnienie i funkcjonowanie tej złożonej transgranicznej struktury miało być funkcjonalne równoważenie potencjałów jej części składowych w aspekcie terytorialnym, demograficznym, gospodarczym, kulturowym i politycznym. W publikacji *Problemi e prospettive dello sviluppo di euroregioni sul confine nord-orientale Italiano: il caso del Friuli – Venezia Giulia*, Gasparini i jego współpracownicy z ISIG (2001) prezentują szczegółowe założenia „EuroAdrii”.

Kompleksowa analiza zasobów politycznych, prawnych, instytucjonalnych, ekonomicznych i społecznych obszaru, który niegdyś stanowił w całości integralną część innej całości – monarchii habsburskiej – jest, z jednej strony, punktem wyjścia dla kolejnej próby zrekonstruowania i rewaloryzacji mitycznej-histerycznej (c.k.) *spatio communis*. Z drugiej strony, jak pisze Gasparini, koncepcja i realizacja projektu „EuroAdria” wspiera się na nowym podejściu do problematyki peryferyjności i marginalizacji (2001: 179). Podejście takie staje się możliwe dopiero w warunkach decentralizacji władzy państwowej i postępującej integracji europejskiej.

Zgodnie z tym nowym podejściem podważeniu ulega tradycyjny układ centrum – peryferie. Dzięki mobilizacji lokalnych aktorów politycznych zasoby rozwojowe, jakimi dysponują peryferie (pogranicza), ulegają konsolidacji i reinterpretacji. Procesowi temu sprzyja możliwość odwołania się liderów politycznych do idei zbiorowej tożsamości, która została „zapisana” przez historię w przestrzeni tego pogranicza. Stąd bierze się w projekcie „EuroAdria” nacisk na odległą i *quasi*-mityczną funkcjonalną jedność tego wieloetnicznego pogranicza włosko-austriacko-słoweńsko-chorwackiego w czasach Austro-Węgier. „EuroAdria” ma „przywrócić” tę jedność, która została rozerwana przez „sztuczne” podziały polityczne i wyzwolić potencjał rozwojowy regionu jako funkcjonalnej całości.

W ramach „EuroAdrii” wyróżniono trzy „kręgi” przestrzeni. Przestrzeń egzystencjalna obejmuje w projekcie zespołu Gaspariniego 131 gmin wokół Tarvisio, Tarcento, Cividale, Cormons, Gorycji, Monfalcone, i Triestu po stronie włoskiej; Hermagoru, Villach i Klagenfurtu po stronie austriackiej; Kranjskiej Gory, Jesenic, Tolmina, Brdy, Novej Goricy i Kopru (Capodistrii) po stronie słoweńskiej. Łączny obszar to 9142,33 km kwadratowych

zamieszkałych przez 1042754 mieszkańców. Terytorialnie, część słoweńska stanowi 45%, austriacka 31%, włoska 24% proponowanego układu. Pod względem demograficznym widoczna jest lekka przewaga komponentu włoskiego (47% całości). Bardzo korzystnie prezentuje się sieć miejska tego układu. Obok dwóch dużych centrów regionalnych (Triest – ponad 200 tys. mieszkańców i Klagenfurt – ponad 90 tys.), tworzy ją kilka średniej wielkości, dynamicznych organizmów miejskich, takich jak Villach, Nova Gorica, Koper, Gorycja i Monfalcone. Instytucjonalne wyposażenie tego rdzeniowego euroregionu stanowić ma stały sekretariat odpowiedzialny za koordynację i swobodny przepływ informacji oraz mini-sejmiki terytorialne legitymizujące całe przedsięwzięcia wobec społeczności lokalnych (Gasparini, 2001).

Przestrzeń funkcjonalna obejmuje cały region Friuli – Wenecja Julijska, całą Karyncję, chorwacką Istrię i słoweńskie regiony statystyczne od numeru 8 do 12. Łącznie jest to 31484,95 km kwadratowych mniej więcej równomiernie rozmieszczonych po stronie włoskiej, austriackiej, słoweńskiej i chorwackiej. Nie udało się już zachować względnej równowagi demograficznej: część włoska i słoweńska dominują pod tym względem zdecydowanie nad częściami austriacką i chorwacką. Sieć miejska została natomiast wzbogacona o dodatkowe wielofunkcyjne węzły miejskie: Udine, Graz, Ljublanę i Maribor. Instytucjonalnym wyposażeniem funkcjonalnego pierścienia makroregionu ma być konferencja szefów jego głównych instytucji publicznych i prywatnych: prezydentów regionów, burmistrzów miast, przewodniczących różnego rodzaju ponadlokalnych stowarzyszeń i zrzeszeń itp. Stałe biuro ma się zajmować koordynacją przepływu informacji i monitorowaniem inicjatyw (tamże).

Przestrzeń strategiczna makroregionu obejmuje obszar Friuli – Wenecji Julijskiej, część Veneto, Karyncji, Styrii, całą Słowenię i całą Chorwację. Łącznie jest to obszar o powierzchni 128928 km kwadratowych, zamieszkały przez 13921455 mieszkańców. Część chorwacka jest największym gabarytowo elementem tego transgranicznego systemu, podczas gdy austriacka Karyncja – najmniejszym. Pod względem demograficznym komponent włoski stanowi 40% całości, słowiański 46,8% a austriacki 12, 8%. Sieć urbanistyczna zostaje rozszerzona o kolejne ważne węzły miejskie: Zagrzeb, Polę i Veronę. Instytucjonalnie makroregion wspierałby się na stałej konferencji prezydentów regionów, sieci tematycznych grup roboczych, struktur wykonawczych i kontrolnych (tamże).

Dzięki konsolidacji zasobów, obniżeniu kosztów transakcyjnych i wspólnemu marketingowi terytorialnemu, „EuroAdria” miałyby przyczynić się do większej konkurencyjności pogranicza włosko-austriacko-słoweńsko-chorwackiego jako całości na

rynku europejskim. Dotychczasowe „słabości” i „wady”, takie jak przewaga terenów górzystych i lesistych, wieloetniczność, różnorodność tradycji i postaw mieszkańców, rozproszony układ ośrodków miejskich i niski poziom uprzemysłowienia, mają być promowane jako główne „zalety” i „mocne strony” makroregionu. Jego marketing ma być ukierunkowany na turystykę, sport i rekreację ze szczególnym uwzględnieniem atutu barwnego dziedzictwa kulturowego. Zważywszy na obecność w tym rejonie licznych, stosunkowo młodych i małych państw, a także licznych skupisk mniejszości etnicznych, „EuroAdria” – realizując unijne hasło „jedności w różnorodności” - miałyby także pełnić rolę politycznego stabilizatora w tej części Europy.

Zakończenie

Mimo zaawansowania prac studyjnych i zgromadzenia konkretnych danych dotyczących stanu wyjściowego i perspektyw rozwoju „EuroAdrii”, zamiar powołania do życia tego makroregionu nie zakończył się jednak dotychczas sukcesem. Oprócz barier prawno-legislacyjnych, których przykładem są znaczne różnice w statusie i kompetencjach regionalnych i lokalnych władz poszczególnych części potencjalnego makroregionu, ujawniły się bowiem w trakcie konsultacji i prac przygotowawczych również stereotypy etniczne i bariery mentalne. Po stronie słoweńskiej i chorwackiej szczególnie silne są obawy, że w ramach euroregionu za pomocą innych (pokojowych) środków mogłaby się dokonywać kontynuacja przedwojennej polityki italianizacji całego regionu. Po stronie włoskiej pojawiają się głosy żądające restytucji mienia, zwłaszcza na terenie Istrii, utraconego w wyniku przesiedleń wymuszonych przez władze jugosłowiańskie po II wojnie światowej. Po stronie austriackiej wyraźne są nastroje ksenofobiczne, zwłaszcza wobec ludności słowiańskiej napływającej na lokalne rynki pracy (por. Zago, 2001).

Literatura

Anderson M. (red.).1983. *Frontier Regions in Western Europe*. Frank Cass, London.

Gasparini A. (red.). 2001. *Problemi e prospettive dello sviluppo di euroregioni sul confine nord-orientale Italiano: il caso del Friuli – Venezia – Giulia*. ITERREG. ISIG, Gorizia.

Gašior-Niemiec A. 2007. „Europa wobec problemu imigracji”. *Polityka i Społeczeństwo* nr 4.

Lill R. 1983. “The historical evolution of the Italian Frontier Regions”, w: Anderson M. (red.).1983. *Frontier Regions in Western Europe*. Frank Cass, London, s. 109 – 122.

„Regione Autonoma Friuli-Venezia Giulia” (informacje polityczne, administracyjne, gospodarcze na temat regionu Friuli-Wenecja Julijska dostępne na stronie www.fvg.regione.it).

Szpociński A. (red.). 2002. *Lokalny, narodowy, ponadnarodowy. Wymiary świata kreowanego przez media*. Instytut Studiów Politycznych, Warszawa.

“Windows on Italy: the Regions. Friuli – Venezia – Giulia” (dane statystyczne, informacje geograficzne, gospodarcze, kulturalne, turystyczne itd. na temat regionu Friuli-Wenecja Julijska dostępne na stronie <http://www.mi.cnr.it/WOI/deagosti/friuli.html> oraz <http://www.ISTAT.it>).

Valussi. G. 2000. *Il confine nordorientale d'Italia. Nuova Edizione a cura di Pio Nodari*. ISIG. Gorizia.

Zago M. 2001. *La cooperazione transfrontaliera nel Friuli – Venezia - Giulia*. INTERREG. ISIG, Gorizia.